

САМОЗАХИСТ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ СВОГО ЦИВІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ВІД НЕБЕЗПЕК, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВЛАСНИМ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯМ

Бірюков Іван Андрійович, кандидат юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових та господарсько-правових дисциплін факультету № 2 НАВС

Відповідно до ст. 19 Цивільного кодексу України (в подальшому ЦК) самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. У зв'язку з тим, що названа стаття має назву «самозахист цивільних прав», то може скластися думка, що само захищати можна лише права, а не інтереси. З цього приводу мною ще у 2004 році, відразу після вступу ЦК в дію, зверталась увага на те, що, хоча про самозахист своїх чи чужих інтересів в ст. 19 ЦК не згадується, але у ст. 1171 ЦК зазначено, що шкода, завдана особі у зв'язку із вчиненням дій, спрямованих на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної чи юридичної особи, відшкодовується особою, яка її завдала. З чого випливає, що при самозахисті шкода може бути заподіяна як правам іншої особи, так і її інтересам [1], а відтак особа вправі само захищати як цивільні права, так і інтереси.

У цьому зв'язку видається сумнівним твердження про те, що дії в стані крайньої необхідності (ст. 1171 ЦК) не повинні визнаватися правомірним захистом цивільних прав, тому шкода, заподіяна в стані крайньої необхідності, підлягає відшкодуванню особою, що її завдала, або особою, в інтересах якої діяв завдавач шкоди [2]. Дійшовши такого висновку, автори чомусь проігнорували встановлене ч. 2 ст. 1171 ЦК право суду звільнити відповідачів від відшкодування з них шкоди в певній частці або звільнити їх від відшкодування шкоди частково або в повному обсязі. Отже, ст. 1171 ЦК не забороняє діяти в стані крайньої необхідності але встановлює відповідальність за правомірну дію.

Про те, що самозахисту підлягає як суб'єктивне цивільне право, так і законний інтерес стверджує і Ю. В. Мица, посилаючись при цьому на абз. 1 п. 4.2 рішення КСУ від 01. 12. 2004 р. у справі №18-рп/2004, а також на абз. 1 п. 38 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. №13 «Про практику розгляду судами корпоративних справ» [3]. Як видно, моя думка знайшла практичне втілення у постановах КСУ і ВСУ.

Інтересом у цивільному праві є об'єктивна причина діяльності суб'єкта, спрямована на задоволення потреб, що породжуються наявністю та функціонуванням особистих немайнових прав та обов'язків, майнових потреб, та потреб, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності.

У такому розумінні інтерес є супутником суб'єктивного права. Вплив інтересу на виникнення, здійснення та захист суб'єктивного права є

об'єктивно вираженим, так само і суб'єктивне право має беззаперечний вплив на задоволення певного інтересу, але ці поняття є різними і не входять у зміст одне одного.

Виникнення інтересу може визначатися потребами, вподобаннями, пристрастю, уявою, думками тощо. Задоволення таких інтересів породжує щастя. Під щастям розуміється душевний стан найвищого повного вдоволення і радості.

Але щастя не може бути постійним, бо залежить від волі людини. Воля ж хоч і природна властивість людини, але є перемінною і залежною від вміння особи діяти – проявляти волю. В протилежному разі воля нікчемна. До волевиявлення, спрямованого на досягнення уявного інтересу, часто додаються ті чи інші обставини, які не були враховані в момент свого волевиявлення. Такі обставини можуть бути як позитивними, так і негативними. Тому, виявляючи волю, особа повинна передбачати випадковостями, які можуть з цього виникнути і відразу чи в майбутньому призвести до негативних наслідків. *Dolus indirectus* (непрямий обман) заснований на такому висновку.

В. Гегель з цього приводу зазначав: «...старая пословица гласит: «Камень, брошенный рукой, принадлежит дьяволу». Действуя, я сам подвергаю себя несчастью, следовательно, оно имеет на меня право и есть наличное бытие моего собственного воления» [4].

Отже, починати захищати свої інтереси дієздатна фізична особа повинна на стадії свого волевиявлення, а можливо ще й раніше – з початку з'явлення уявного інтересу до чогось. Маючи життєвий досвід, людина повинна навчитись відрізняти позитив від негативу, передбачати до чого можуть привести її необачні дії і зупинити або й не розпочинати сумнівного волевиявлення.

Прикладами негараздів як наслідків волевиявлення можуть бути: зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми, обман при вчиненні правочинів, укладання шлюбу не за коханням, а з певною корисливою метою, перевищення швидкості при керуванні транспортними засобами, вчинення інших правопорушень тощо.

Необхідно звернути увагу також на те, що в повсякденному житті існує презумпція розумності дій суб'єкта. Його волевиявлення вважається розумним доти, доки не буде доведено зворотного. Що ж до поведінки дітей, недієздатних або обмежено дієздатних осіб, то правило про презумпцію розумності їх волевиявлення не може застосовуватись із-за недосконалості чи відсутності у них волі.

Отже, фізична особа найкращим чином зможе захистити свій інтерес шляхом наполегливого і сталого досягнення того, що добре обдумане. При цьому їй необхідно мати доброзичливу, непохитно слухняну розуму волю. Іншими словами, діяти справедливо, розумно та добросовісно. Але така поведінка фізичної особи буде не чим іншим як обмеженням

свободи у тому розумінні, яке вкладав у свободу М. Бердяєв. На його думку «свободою є моя сила, не вибір між добром і злом, а моє творіння добра і зла» [5].

Список використаних джерел:

1. Бірюков І. А. Інтерес і суб'єктивне цивільне право // Право України. – 2004. – №8. – С.19.
2. Ярема А. Г. та ін. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. – Т.1. – К.: А. С. К. Севастополь, 2004. – С. 148.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, МЮ, науковців, фахівців). –Т. 1. Загальні положення / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: ФО–П Колісник А. А., 2010 – С. 200–201.
4. Гегель Г. В. Ф. Философия права. – М.: Мысль, 1990. – с. 164.
5. Бердяев Н. А. Самосознание : соч – М. Харьков, 1998 – 620 с.

ГАРАНТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Якимець Олексій Іванович, кандидат юридичних наук, доцент, викладач кафедри цивільно-правових та господарсько-правових дисциплін факультету № 2 НАВС

Взаємодія суспільства з природою завжди була і є найважливішою умовою існування людства. Все те, що виробляє і споживає людина, створюється шляхом використання природних ресурсів. Тому роль природи в житті людей постійно зростає. Не випадково її охорона піднесена до конституційних вимог: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої школи порушенням цього права шкоди» (1).

Законодавець визначає екологічну безпеку, як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів (2).

Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, виховних, правових та інших заходів.

Першочерговими заходами в досягненні екологічної безпеки є:

1. Зменшення до мінімуму рівня радіаційного забруднення.
2. Захист і збереження від забруднення, виснаження і нераціонального використання земельних ресурсів.
3. Захист від забруднення повітряного басейну.
4. Захист від забруднення, засмічення і виснаження вод, у тому